

Krzysztof J. Czyżewski

BROŃ DRZEWOWA
W ZBIORACH ZAMKU KRÓLEWSKIEGO NA WAWELU
POLE WEAPONS
IN THE COLLECTIONS OF THE WAWEL ROYAL CASTLE

Krzysztof J. Czyżewski

BROŃ DRZEWOWA
W ZBIORACH ZAMKU KRÓLEWSKIEGO NA WAWELU
POLE WEAPONS IN THE COLLECTIONS
OF THE WAWEL ROYAL CASTLE

ZAMEK KRÓLEWSKI NA WAWELU
WAWEL ROYAL CASTLE

KRAKÓW 2013
CRACOW 2013

14

Halabarda gwardii Ferdynanda Bawarskiego

Niemcy, 1584

stal, drewno; kucie, szlifowanie, trawienie

dł. całk. 245,5 cm; dł. żeleźca 71,5 cm (z wąsami 131 cm); szer. 34,5 cm

na grocie wybitý dwukrotnie znak płatnerski

nr inw. 4483

Nabyta u Glückseliga w Wiedniu (Auktionshaus für Altertümer Glückselig Gesellschaft M.B.H.)¹ przez Brunona Konczakowskiego z Cieszyna, w jego kolekcji oznaczona nr. 253. W 1961 zakupiona do zbiorów wawelskich.

Żeleźce złożone z trapezowo wykrojonego topora o wklęsłych bokach, zagiętego lekko ku dołowi długiego haka z parą płomienistych wąsów, długiego czworobocznego grota oraz wielobocznej tulei z parą wąsów. Dekoracja trawiona i czerniona: na awersie topora herb księstwa Bawarii (skwadrowany lew Palatynatu i szachownica Bawarii) na tarczy nakrytej parą hełmów z labrami i klejnotami (na toporze), na rewersie emblem – ukoronowane serce na tle miecza (skierowanego sztychem ku górze) skrzyżowanego z pochodnią; całość ujęta w wieniec laurowy i otoczona częściowo czytelnym napisem: *NEC FERRO NEC IG[NE] TER[ITUR]*. Ponadto częściowo czytelne inskrypcje: na awersie *FERDINAND / [D.G.COPAL:RHE / NI.VTRIVSQ / BAVARIAE DVX]* (u podstawy grota), *ANNO [DOMINI MD]* (na haku), *LXXXIII* (na toporze), na rewersie *FERDINAND / D.G.CO PAL.RHE / NI VTRIVSQ / BAVARIAE DVX* (u podstawy grota), *ANNO* (na toporze) *DOMINI [MDLXXXIII]* (na haku). W tle delikatna wić liściasta. Drzewce o przekroju czworobocznym, nowsze.

W kartotece kolekcji Brunona Konczakowskiego określona jako bawarska, opatrzona komentarzem: „Selten schoenes gut erhaltenes Sammlerstück”. Przez Feliksa Ścibałę rozpoznana jako halabarda paradna gwardii księcia bawarskiego Ferdynanda².

Herb oraz inskrypcja odnoszą się do Ferdynanda III Bawarskiego (1550–1608), syna Albrechta V, założyciela bocznej linii Wittelsbachów – hrabiów von Wartenberg.

Na podstawie podobnej halabardy oferowanej na 65. aukcji Hermann Historica w Monachium, 15 X 2012, kat. 1260 (z zamku Gutsherrenhof k. Ravensburga nad Jeziorem Bodeńskim), można odtworzyć uszkodzone inskrypcje na zabytku wawelskim. Kolejny egzemplarz tego rzadkiego typu broni znany z kolekcji Rudolfa Kuppelmayera w Monachium³.

20 Halabarda

Austria, lata 1564–1595 (?)
stal, drewno; kucie, szlifowanie, trawienie, rytowanie
dł. całk. 233,5 cm; dł. żełecka 77,6 cm (z wąsami 132 cm); szer. 24 cm
na tulei wybitý dwukrotnie znak płatnerski
na drzewcu wypalane oznaczenia: WI / M; V oraz znak kreskowy
nr inw. 4474

Pochodzi z arsenalu w Grazu¹. Nabyta przez Brunona Konczakowskiego z Cieszyna, w jego kolekcji oznaczona nr. 244. W 1961 zakupiona do zbiorów wawelskich.

Żełece z półksiężycowatym toporem, z hakiem zagiętym ku dołowi, długim czworogranistym grotem oraz kwadratową tuleją z czterema długimi wąsami wzmacniającymi obejmą. Na toporze na awersie ryto-wany kartusz z herbem Habsburgów pod koroną zamkniętą, na rewersie wytrawiony orzeł tyrolski na tarczy. Główki nitów przytwierdzających tuleję mosiężne w kształcie rozet. Drzewce o przekroju kwadratowym ze sfazowanymi krawędziami, oryginalne.

W kartotece kolekcji Brunona Konczakowskiego datowana na koniec w. XVI, oznaczenia na drzewcu rozpoznane jako znaki arsenalu. Na karcie z tłumaczeniem tekstu niemieckiego dodana przez Feliksa Ścibałłę uwa-ga: „Austria r. 1529, czasy Ferdynanda I, jako arcyksięcia Tyrolu”².

Halabarda

Niemcy lub Austria, około 1600
stal, drewno; kucie, szlifowanie
dł. całk. 255 cm; dł. żelezca 65 cm
(z wąsami 142 cm, dodatkowe wąsy 76,5 cm); szer. 25,3 cm
na haku wybitny znak płatnierski
nr inw. 1372

Zakupiona w 1938 w antykwariacie Szymona Szwarcza w Wiedniu.

Żeleźce z trapezowatym toporem o łukowato wklęsłym ostrzu, z haczykowatymi zadziorami od góry i dołu. Masywny, trójkątny hak opuszczony ku dołowi, z sierpowatym zadziorem u góry. W miejscu grota wielki, jednosieczny, łukowato wygięty tasak z żebrem przy grzbiecie. Tuleja dwuścienna z parą wąsów, wraz z dodatkowymi dwoma wąsami wzmacniającymi drzewce ściągniętych obejmą. Topór i hak przeprute okrągłymi otworkami grupowanymi po trzy (w trójkąt), osiem (w rozetkę) i pięć (w szereg); na toporze ponadto wybijane sierpy. Drzewce o przekroju kwadratowym ze ściętymi krawędziami, nowsze.

Zabytek wawelski reprezentuje specyficzny typ halabardy z potężną, jednosieczną, zakrzywioną głownią zamiast grota. Głownia ta przypomina szabłę, a raczej tasak, stąd w literaturze niemieckiej broń tego rodzaju określa się jako *Säbelhelmbarte*. Podobny egzemplarz w Deutsches Historisches Museum datowany na koniec w. XVI i uznany za wyrób górnogórnoaustriacki¹ oraz w Higgins Armory Museum w Worcester, nr inw. No# 21 (Austria, 1600–1625), 1467 (Hall, 1600–1625).

Przypisy:

1 Müller, Kölling 1984, s. 391, poz. 250, il. 250. W Deutsches Historisches Museum w Berlinie znajdują się dwie tego rodzaju halabardy, nr inw. W 2523, W 2524, obie w bazie internetowej www.dhm.de/datenbank/dhm.php (odczyt 21 X 2012), gdzie zostały określone jako bawarskie.

Bibliografia:

Petrus 1974, s. 28 (jako wyrób angielski).

Partyzana polskiej gwardii szlacheckiej Augusta II

Saksonia, około 1719

stal, drewno; kucie, szlifowanie, trawienie, rytowanie, złocenie
dł. całk. 284,3 cm; dł. żeźleca 61,9 cm (z wąsami 112,5 cm); szer. 22,5 cm
nr inw. 209

Pochodzi z polskich zbiorów skonfiskowanych zapewne po 1831, przechowywanych początkowo w Carskim Siole. Od 1880 do 1924 w Ermitażu w Petersburgu (nr inw. E 229), skąd rewindykowana na mocy traktatu rosyjskiego z 1921.

Żeźlece płaskie z występami bocznymi w kształcie ukoronowanych półorłów, ponad którymi gloria z płomienistych promieni otaczająca krzyż i skrzyżowane miecze, nakryta zamkniętą koroną; na szczycie płomienisty grot z biegnącą środkiem ością. Między półorłami rytowana tarcza ze skwadrowanym herbem Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego, ozdobiona u góry liśćmi suchego akantu. Tarcza herbowa, gloria z koroną oraz korony i języki orłów złocone. Tuleja ośmiodoboczna, koniczna. Chwast niebiesko-czerwony, silnie spłowiały, ujęty w górnej części złotą siatką. Drzewce o przekroju okrągłym, nowsze.

W zbiorach wawelskich bliźniacza broń (zob. poz. kat. 69) oraz dwie kopie z w. XIX (zob. poz. kat. 71–72).

Bibliografia:

Notice sur le Musée de Tsarskoe-Selo 1860, s. 112, poz. 229. – Lenz 1908, s. 249, poz. E 229. – *Wystawa rewindykacyjna* 1929, s. 53, nr 105. – Mann 1962, s. 472, poz. A 1010–1017. – *Zbiory Zamku* 1969, poz. 198. – Petrus 1974, s. 31 (dat. 1719), il. 10. – *Zbiory Zamku* 1975, poz. 215. – Petrus 1986, s. nlb., il. 7 (dat. ok. 1719, Polska lub Saksonia). – Petrus 1989, s. 27 (dat. 1719), il. 10. – Żygulski 1989, s. 292 (dat. ok. 1719). – *Zbiory Zamku* 1990, s. 36, 249, poz. 128a, il. 128. – *Land of the Winged Horsemen* 1999, s. 141, poz. 21 (opr. K.J. Czyżewski), il. na s. 140. – *Kraj skrzydlatych jeźdźców* 2000, s. 141, poz. 21 (opr. K.J. Czyżewski), il. na s. 140. – Czyżewski 2006, s. nlb., il. nlb.

83

Żeleźce korseki (spetum)

Włochy, w. XVI

stal, drewno; kucie, szlifowanie, rytowanie

dł. 67 cm; szer. 32 cm

nr inw. 5902

Zakupione w 1970 od Andrzeja Tomery z Krakowa.

Żeleźce o długim, czworogranistym, wąskim grocie przechodzącym w tuleję, z zachowanym fragmentem jednego wąsa. Haki boczne płaskie i szerskie, wygięte sierpowato, zakończone zagiętymi szpicami. Na hakach ślady ornamentu utworzonego z giętej wstęgi.

W literaturze zachodnioeuropejskiej broń tego rodzaju określana jest zazwyczaj terminem *spetum*¹, który bywa także stosowany w odniesieniu do typu opisywanego jako runka².

Rodzaj oręza reprezentowany licznie w zbiorach muzealnych, np. w Higgins Armory Museum w Worcester (Włochy północne, ok. 1600; nr inw. 3039.1); włoską korsekę z w. XVI posiada Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie³.

Podobne egzemplarze oferowano w Hermann Historica w Monachium: na 53. aukcji, 17 X 2007, kat. 2193, (Włochy, 2. poł. w. XVI), na 54. aukcji 9–10 IV, kat. 4483 (Włochy, 2. poł. w. XVI), 9 oraz 14 i 15–16 X 2012, kat. 113 (Włochy, ok. 1600) i 1267 (Włochy, w. XVI).

Przypisy:

1 Müller, Kölling 1984, s. 389, poz. 229–230, il. 229–230.

2 Tak np. w katalogu 56. aukcji Hermann Historica, 9 X 2008, kat. 527, 528 (włoskie spetum, ok. 1600).

3 Zbiory Muzeum Wojska Polskiego 1994, s. 13 (opr. W. Głębowicz).

INTRODUCTION

The Wawel Royal Castle houses a collection of arms and armour that is prized for both historical and artistic reasons. This catalogue focuses on one of its components, a set of 135 pole weapons,¹ whose rarity, superior technical and aesthetic quality, and links to notable historical names and arsenals compensate for their small number.

We know precious little about the original pole weapons that used to be stored in the royal capital residence. Royal weapons used on the battlefield, for jousting (primarily lances), and for hunting (various types of spears and javelins) must have been hoarded here. It is important to keep in mind that practically until the beginning of the 17th century, weapons, like other objects, followed the monarch who exercised his power travelling around the country. The kings of Poland, having moved their residence to Warsaw around 1600, would rarely visit the Cracow castle, except for special occasions such as coronations. During these regal ceremonies foot bodyguards played a significant role, keeping order and saluting the king. In modern times, these formations were armed with various types of pole weapons: halberds, partisans, glaives. This element of court guard equipment would have been temporarily stored at Wawel (much like the weapons of the castle's garrison). The place designated for storing the weapons was the Crown Treasury situated in the north-eastern corner of the Royal Castle. Its inventories list a very interesting pole weapon – a partisan-linstock – which luckily made its way to the Puławy collection of Princess Izabela Czartoryska, and found its place in the Crown Treasury exhibition after the Second World War, as a long term loan. Unfortunately, this rare, gold-encrusted weapon of most likely Italian provenance, dated to the 16th century,² was stolen a few years ago.

The museum collection assembled on Wawel Hill was established in 1919 by a contribution from the Polish Army consisting of the weapons taken from Austrian arsenals. A significant part of the collection, were the lances used by the Galician uhlans, or light cavalry, regiments (see cat. 104–135). Not to be underestimated is the symbolic value of these weapons as they were donated in an expression of patriotism and hope for returning Wawel to its due position in a Poland reborn after over a century of partitions.

In the period between the two world wars, i.e. from 1918 to 1939, the Wawel collection acquired a large number of pole weapons. The most significant acquisition consisted of 12 pieces restituted from Soviet Russia on the basis of the Treaty of Riga signed in 1921. Thanks to the treaty, the exceptionally precious partisans of the court guards of kings Michał Korybut Wiśniowiecki and Augustus II the Strong, made their way to Wawel along with halberds and insurrectionists' war scythes. The collection of weapons associated with the royal court of Poland was supplemented by four specimens purchased from Jakub Judkiewicz in 1925 (partisans of the guard of King John II Casimir (Jan Kazimierz) and John (Jan III) Sobieski, and a spontoon of King Augustus II). Two more pieces were purchased from antiquarians Franciszek Studziński (in Cracow in 1928) and Szymon Szwarc (in Vienna in 1938), and another one – from Eugeniusz Wodziński in Wilno (now Vilnius) in 1936. The Polish people's support for Wawel was proven by numerous donations from private individuals and institutions. Henryk M. Fukier of Warsaw presented four pole arms in 1927, Szymon Szwarc – six in 1933, the Warsaw-based Bank Gospodarstwa Krajowego – nine pieces in 1936, and finally, also in 1936, Róża née Dzwonkowska and Włodzimierz Łukasiewicz from Lwów (now Lviv) presented a collection of militaria including two halberds. Currently, the collection also includes weapons (4 pieces) of undetermined origin which most probably reached Wawel between the two world wars.

The next significant addition to the Wawel collection of pole arms came well after the Second World War. In 1961, the museum purchased the collection of Brunor Konczakowski of Cieszyn, which included 46 eminent specimens of pole weapons manufactured mostly in Austria and Germany. Later, individual pieces were purchased from antique shops (DESA in Cracow and Warsaw, AB in Cracow), and from private individuals (Tadeusz Jakubowski, Andrzej Tomera, Marcin Zamyski), while others arrived as deposits (two pieces from the Museum of the Polish Army in Warsaw). In 1967, Stanisław Meyer of London presented the Wawel with the tip of a mediaeval (probably Franconian) spear. The most recent and particularly important purchase is a glaive with the coats of arms of the Royal Vasa dynasty, purchased in 2004 from Seidel und Sohn's in Berlin.

Of all the various types of pole weapons in the Wawel collection, certainly the most numerous are halberds³ (51 pieces) and cavalry lances (31 pieces). Partisans⁴ (21 pieces) and similar weapons (partisan-linstock,⁵ spontoon) are also well represented. Other types of pole arms are represented by a few pieces (glaives,⁶ spears,⁷ boar-spears,⁸ corseques, pikes,⁹ lances,¹⁰ war scythes, and bardiches¹¹) or single (gisarme¹²) specimens.

Besides the few mediaeval objects, mostly dating back to the late Middle Ages (late 15th and early 16th centuries), the decided majority of the weapons described in the catalogue date to the modern period (from the 16th to the 18th centuries). The set of 19th-century weapons is of a different nature: aside from a few war scythes and a handful of specimens representative of historicism, it consists mostly of Austrian cavalry lances, taken over by the Polish Army and presented to the Wawel in 1919.

It is difficult to determine the place where most of the weapons presented in the catalogue were made. Even in the case of mark-bearing specimens, it is very difficult to identify the hallmarks struck on their heads with a specific centre or manufacturer. This is because such weapons were made by a succession of artisans: a smith, the staff maker, and

7

Halberd

Germany or Austria, 2nd half of the 16th c.

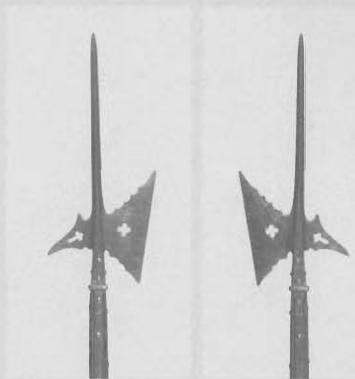
steel, wood; wrought, polished

total length 251 cm; head: length 90.5 cm (with straps 54 cm,

additional straps 44.5 cm); width 24 cm

inv. no. 2051

Gift of Szymon Szwarc, an antiquarian from Vienna, 1933.

Head with a triangular axe with an oblique blade with serrated side edges, and a quatrefoil opening in the centre. Flat down-turned hook in the shape of an elongated triangle, with a cruciform piercing. Long spike, of hollow diamond section. Tapering socket with a pair of long straps, with an extra pair of straps added, clasped with a ring with stamped herring-bone ornamentation. Staff of square section with bevelled edges.

The shape of the head and ornate open-work make this piece similar to two other halberds in the Wawel collection (see cat. nos: 5, 6) but, its surfaces are not as carefully finished.

Halberds with serrated-edge axes were auctioned at Thomas Del Mar in London on 28th June 2006, cat. no. 346 (Germany or Switzerland, mid-16th c.) and 29th June 2011, cat. no. 354 (Germany, 16th/17th c.).

8

Halberd

Austria, 2nd half of the 16th c.

steel, wood; wrought, polished

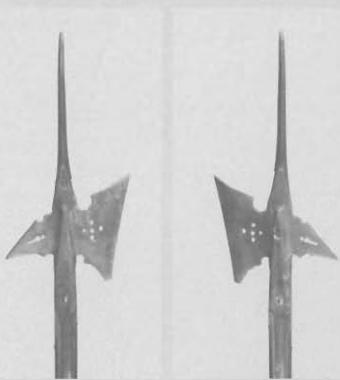
total length 233.5 cm; head: length 47 cm (with straps 68.5 cm,

additional straps 51 cm); width 23 cm

armourer's mark struck on the hook: a chalice in a vertical rectangle

inv. no. 1356

Gift of Bank Gospodarstwa Krajowego, Warsaw, 1936.

Head with a trapezoidal axe with a blade with an oblique leading edge, pierced with five circular holes arranged in the shape of a Greek cross. Large triangular hook pointing downwards with an elongated perforation. Long spike, flat at the base, of hollow diamond section above. Tapering socket with long straps, with a separate pair of straps appended. Staff of square section with rounded edges, of later make.

Halberds with similar heads (ca. 30 pieces) are preserved in the historical Styrian Armoury in Graz.¹ Two pieces in the Wawel collection represent a similar type (see cat. nos: 5, 6).

Notes:

¹ Meran 1880, p. 85, plate XXVI, figs 2, 3 (dated: 1st third of the 16th c.).

47

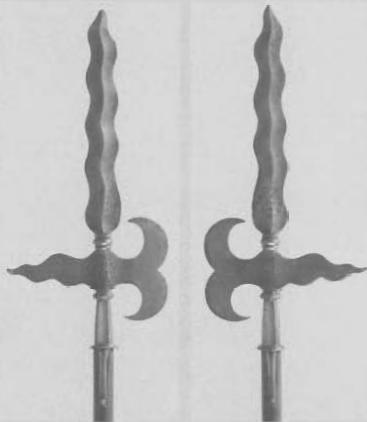
Halberd of the guard of Frederick Augustus I

Saxony, 1694–1697

steel, wood; wrought, polished, etched, blackened, gilded
total length 250.5 cm; head: length 56 cm (with straps 65.5 cm); width 26.5 cm
number 12 struck on the socket

inv. no. 212

Most probably from a collection of Polish weapons confiscated by the Russians after 1831; until 1880 in Tsarskoye Selo, and later, until 1924 in the collection of the Hermitage Museum in St Petersburg (inv. no. E. 239), from where it was restituted on the basis of the Treaty of Riga of 1921.

Flame-edged spike and hook, with the spike additionally ridged, the axe in the shape of two outwardly facing sickles. An oval shield parted per pale with coat of arms of the Wettins, crowned with the elector's ducal hat (*Kurhut*) between blossom-laden boughs in the bottom section of the rounded spike. The background of the coat of arms was originally blackened, with the framing bearing traces of gilding. In the centre of the head, cypher F[riedrich] A[ugustus] C[hurfürst] against stippled ground, encompassed by laurel twigs tied with ribbon. Edges of the hook and axe emphasised with an engraved line. Octagonal socket, separated by bevelled rings, much like the spike, furnished with a pair of short, curtailed straps. Staff of round section, of later make. Halberds ordered for the guard of Frederick Augustus I were modelled on earlier weapons made for the court of John George II, Elector of Saxony (1656–1680) ca. 1660 (the item in the Deutsches Historisches Museum in Berlin),¹ yet were outfitted with more expressive character by the bifurcation of the axe, and the undulating shape of the spike. The earlier model is also repeated in the case of partisans, two of which are present in the Wawel collection (with the same initials as on the halberd and similar decoration; see cat. nos: 65–66).

Notes:

- 1 Müller, Költing 1984, p. 392, cat. no. 252, fig. 252 (inv. no. W 96).

Literature:

Notice sur le Musée de Tsarskoe-Selo 1860, p. 147, cat. no. 239. – Lenz 1908, p. 249, cat. no. 239. – *Wystawa rewindykacyjna* 1929, p. 53, cat. no. 110.

Partisan of the guard of Michał Korybut Wiśniowiecki

Poland (?), 1669 (?)

steel, wood; wrought, polished, engraved

total length 273.2 cm; head: length 53 cm (with straps 106.9 cm); width 24 cm

inscription, partially worn off: WAWEL branded near the bottom of the staff

inv. no. 204

Most probably from a Polish collection confiscated after 1831. Initially kept in Tsarskoye Selo, and from 1880 to 1924 in the Hermitage Museum in St Petersburg (inv. no. E. 313), from where it was restituted on the basis of the Treaty of Riga of 1921.

Cylindrical socket, clasped with three prominent rounded rings at the ends and in the middle. Mounted on its top is a broad ridged spike, with the lower edge modelled into an irregular leaf. A pair of flukes (axes) shaped into two antithetically set open-work griffin profiles, with arc-shaped wings serving as blades. Decoration on the head mostly worn away: griffin forms embellished by engraving, on the spike: leaves, and a shield with the Korybut coat of arms surmounted by a crown. Staff of round section, of later make.

Partisans with the Korybut coat of arms were most probably made for the coronation of Michał Wiśniowiecki on 29th September 1669 in Cracow. When he entered the capital, the elected King was "surrounded on the sides by 50 halberd bearers in two closed ranks. They flanked the carried canopy, dressed in navy blue sleeveless mantles, embroidered with white Eagles on the chest and back, charged with crests".¹ The decorative modelling of the flukes and shaping them into the forms of various creatures was uncommon; for example, a similar partisan from the 1660s bears the coats of arms of Claes Akesson, Governor General of Livonia (Lirrustkammaren, inv. no. 5907). It is hard to say why griffins rather than Polish eagles were selected for the Wawel weapon. It should be remembered, however, that these fantastic animals frequently feature as supporters of coats of arms, and are used for a similar purpose in partisans with coats of arms exposed centrally on the spike.

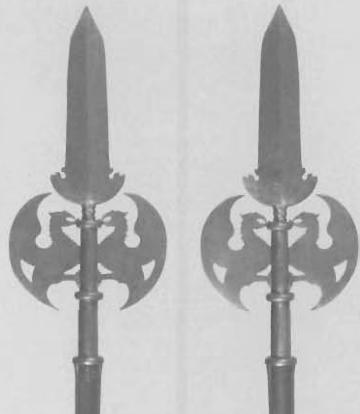
A similar partisan with the Korybut coat of arms in the Wawel collection (see: cat. no. 63) exhibits a fair number of differences in the shape of the spike and griffin silhouettes, and the placement of rings on the socket. Partisans of the same type were used also by the guard of King John III Sobieski (Jan III Sobieski; see cat. no. 64).

Notes:

¹ Janicki 1670, n. pag.

Literature:

Notice sur le Musée de Tsarskoe-Selo 1860, p. 113, cat. no. 313. – Lenz 1908, p. 269, inv. no. E 313. – Wystawa rewindykacyjna 1929, p. 52, cat. no. 101. – Świerz-Zaleski 1933, p. 23, cat. no. 124. – Petrus 1974, p. 31. – Petrus 1986, n. pag., fig. 3 (dated: 1669–1673, Poland). – Petrus 1989, p. 27. – Zbiory Zamku 1990, p. 36.

ZESTAWIENIE ZNAKÓW I INSKRYPCJI / LIST OF MARKS AND INSCRIPTIONS

nie obejmuje oznaczeń jednostek kawalerii / markings of cavalry units not included

poz. kat. 43
cat. no.

poz. kat. 8
cat. no.

poz. kat. 95
cat. no.

poz. kat. 2
cat. no.

poz. kat. 84
cat. no.

poz. kat. 3
cat. no.